

ст., показав процес накоплення історических знаній, визначив недостатньо досліджені та не вивчені питання.

Ключеві слова: історическа література Греко-католицеска церква, християнсько-общественне рухання, общественна місія ГКЦ, міжвоєнний період.

Vasyl' Futala

DISPLAYED IN HISTORICAL LITERATURE OF SOCIAL MISSION GREEK CATHOLIC CHURCH IN 1920–1930'S.

The article analyzes works of Ukrainian and Polish researchers, revealing the social role of the Greek Catholic Church (GCC) in the inter-war two decades. The author has identified the main directions and tendencies of development problems in the second half of the XX – in beginning of XXI century. Showed the accumulation of historical knowledge, insufficiently investigated and determined not studied questions.

Key words: historical literature, the Greek-Catholic Church, the Christian Social Movement, the public mission of the GCC, the interwar period.

УДК 908 (477) – 058. 237

Ірина Скакальська

РОЛЬ УКРАЇНСЬКОЇ ЕЛІТИ В ЖИТТІ ЗАХІДНОЇ ВОЛИНИ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ ВИДАННЯ "ЦЕРКВА І НАРІД" 1936 Р.)

У дослідженні проаналізовано статті двотижневика "Церква і нарід", що виходив у Кременеці. Публікації у названому виданні є джерелом для висвітлення діяльності та поглядів української еліти.

Ключові слова: українська еліта, "Церква і нарід", Волинь, релігійно-громадська діяльність, церква.

Діяльність національної еліти Волині у міжвоєнний період ХХ ст. – одна зі сторінок нашої історії. Саме у цей період здійснювалося становлення еліти та відбувався злет національного духу, зумовлений прагненням українського народу мати свою державу. Ці процеси частково відображено у тогочасній періодиці, тому варто підкреслити, що саме преса є важливим джерелом для історика, оскільки у ній загалом відтворено життя української волинської еліти, також її переконання, ідеали та творчі пошуки.

Актуальність визначеної проблеми є незаперечною та полягає в ґрунтовному вивченні матеріалів видання "Церква і нарід" за 1936 р. Через те, що серед актуальних та перспективних тем розвитку історико-краєзнавчих досліджень слід відзначити недостатньо висвітлене у вітчизняній історіографії питання щодо оцінки періодики як історичного джерела вивчення історії.

Українська періодика Західної України першої половини ХХ ст. вже була предметом дослідження. Зокрема, це праця А. Животка "Історія української преси" [1], дослідження Є. Місила [2]. Цінні відомості щодо розвитку преси Волині підібрані у хрестоматії І. Павлюка та М. Мартиненка "Хрестоматія української легальної преси Волині, Полісся, Холмщини та Підляшшя 1917–1939, 1941–1944 рр." [3]. Тема тогочасної преси висвітлювалася у книзі "На хвилі доби: хрестоматія польської літературної періодики 20–30-х рр. ХХ ст." [4], до цього видання увійшли маловідомі або зовсім невідомі українській аудиторії публікації польських літературних періодичних виданнях 20–30-х рр. ХХ ст., присвячені Україні, її історії, культурі, проблемі польсько-українських взаємин.

Деяку інформацію про періодичні видання, зокрема, про "Церкву і нарід" подає Г. Чернихівський [5]. Ще є окремі публікації, присвячені проблемі преси, це статті В. Бородавко [6], Н. Гатальської [7] та інші.

Мета й завдання статті визначені з урахуванням наукової проблеми, актуальності теми. Автор прагнула з'ясувати та підкреслити важливу роль української еліти у житті Волині на основі аналізу видання "Церква і нарід" за 1936 р.

Об'єктом дослідження є українська еліта Волині міжвоєнного періоду ХХ ст.

Предметом роботи є основні напрямки громадсько-релігійної, культурної діяльності національної еліти.

У міжвоєнний період ХХ ст. на Волині виходила значна кількість періодичних видань. Заслуговує на увагу видання "Церква і нарід", яке виходило друком у м. Кременець Волинського воєводства у 1935–1936 рр. (редактор – Іван Власовський) [5, с. 127]. Він був секретарем Волинської консисторії у Кременці. І. Власовський – активний громадський діяч, богослов-науковець, професор [8, с. 143]. У виданні "Церква і нарід" містяться різноманітні публікації, наукові дослідження з різних проблем тощо. За жанровою ознакою матеріали, представлені переважно нарисами, кореспонденціями і статтями. Зміст річника поділявся на два відділи – неофіційний (слова й проповіді, апологетичні статті, церковна історія й археологія, церковно-публіцистичні статті, оповідання, вірші, політичне життя, в пресі, хроніка, некрологи, дописи) та офіційний (розпорядження єпархіальної влади, ухвали, статuti, звіти тощо). Зауважимо, що офіційна частина є важливим джерелом з історії релігії та становища православної церкви у Польщі.

Одним із напрямків діяльності волинської національної еліти був науковий. Зокрема, у часописі є низка суто богословських праць. Це, дослідження професора Л. Данилевича [9, с.117]. Також, священник М. Тарнавський у статті "Релігія" наводить цікаве тлумачення терміну "релігія", зокрема, що "це зв'язь людини з Богом. Вона має спільний етап появи з людиною. І як колись людські племена камінної доби з примітивним світоглядом на своє оточення, так і сучасна людина на високому ступені цивілізації, відчуває у внутрі свого "я" щось, що пориває її кудись у гору від землі" [10, с. 64]. Автор спростовує фразу про те, що "кожна віра спасає". Він зауважував, що християнство не можна ставити поруч інших релігій, процитуємо його слова: "Хто не перебуває в науці Христа, не має Бога..." [10, с. 65]. Ці роздуми представників української еліти свідчать про її інтелектуальний потенціал та прагнення здійснювати наукові пошуки.

Через пресу представники національної еліти прагнули виховати почуття патріотизму у волинян. Тому, окремі публікації є глибоко патріотичними, так стаття редактора часопису "Як на Україні 75 літ тому ховали Тараса Шевченка"[11, с.151] написана з великою пошаною до Кобзаря.

Помітну роль у житті Волині відігравало духовенство, зокрема, парафіяльні священники. У статтях тижневика йдеться про духовну еліту народу та її роль у пропагуванні української мови, підтримці національних інституцій та освіти. Зауважимо, що такі відомості важко відшукати у архівах. Зокрема, як приклад, наводимо дані про священника Наркиса Юліяновича Данилевича. Він закінчив Волинську духовну семінарію 1895 р. Був настоятелем у с. Куснищах Володимирського повіту, у Вербівці Кременецького повіту і священником при церкві Соборній у Кременці. Був членом Волинської духовної консисторії. Він знаний як народник і свідомий українець. Мав нагороду – золотий хрест, нагороджений управою кредитового товариства у Куснищах Володимирського повіту, восени 1914 р. Його діти навчалися в українських школах [12, с. 44].

Ще одне маловідоме ім'я представника духовенства – протоієрея Мілія Рафальського, настоятеля Воскресенської церкви м. Острога знаходимо у некролозі видання. У 1936 р. він помер. М. Рафальський походив із давнього священницького роду Волинської єпархії. За свою пасторську службу упродовж 70 років був нагороджений духовними нагородами Св. Хреста. Був законовчителем ремісничої школи [13, с. 119]. Хоча інформація не є детальною, проте маємо певні відомості про цих духовних наставників, що склали релігійну еліту.

Зауважимо, що у виданні "Церква і нарід" розповідається не лише про діяльність духовної еліти. Також є інформація і про мистецьку інтелігенцію Волині. В одному з повідомлень розповідається про те, що на конкурсі польського мистецького товариства "Zacheta" у Варшаві відзначено за олійну картину "Ярмарок волинський" – українця Олександра Якимчука з Почаєва [14, с. 94]. До речі, він у 1921–1923 рр. навчався живопису в приватних майстернях Варшави. У 1928 р. продовжував художню освіту в Італії. Твори: "Копання картоплі", "Млин у с. Крутнів", "Мисливець" (1928 р.), "Жебраки в Почаєві" (1938 р.), "Портрет Т. Шевченка" (олівець, 1939 р.); серія акварельних пейзажів Волині (1940–1944 рр.). Упродовж 1925–1931 рр. викладав у Почаївській художній школі. Одночасно з роботою в майстерні О. Якимчук керував Почаївським аматорським театром при "Просвіті". Художник постійно був учасником мистецьких виставок у Львові, Кременці, Луцьку, Варшаві [8, с. 181].

Також, у часописі повідомляється про те, що відомий український митець-різьбяр Ємець працює над величним пам'ятником С. Петлюрі [15, с. 61]. Отож, про діяльність мистецької еліти дізнаємося з журналу.

З публікацій видно, що представники інтелігенції були зацікавлені в тому, щоб зберегти для нащадків інформацію про старожитності Волині. У статтях подаються описи давніх церков [16, с. 157]. Відповідно, збереження історико-архітектурних пам'яток – це ще один напрям діяльності національної еліти.

Опікувалася українська еліта освітніми справами, зокрема, шукала кошти на збереження українських шкіл [17, с. 48]. З інформації видання стає відомо, що в Кременці діяло "Товариство

приятелів української гімназії", яке згуртувало навколо себе національносвідому інтелігенцію краю та нараховувало декілька сотень членів [18, с. 500]. Також є оголошення, які є важливими для громади і стосуються культурного життя українців. Так, у Луцьку 1936 р. відчинено для громадського користування українську бібліотеку, що містилася у помешканні клубу "Рідна хата" [19, с. 61] або повідомлення, що здійснено видання творів Т. Шевченка [20, с. 61]. Таким чином, українська еліта у своїй діяльності приділяла значну увагу проблемам освіти та культури регіону.

Важливою подією у житті громади м. Кременця, та зрештою, Волині було Волинське єпархіальне зібрання. У його діяльності приймала участь не лише духовна, але і політична еліта краю. З нарису бачимо, яким було представництво на зібранні (всього 80 осіб). Так, Волинське єпархіальне зібрання проходило 12 і 13 лютого 1936 р. у м. Кременці. Це було річне зібрання представників духовенства і вірних Волинської єпархії. Головував владика Алексій. Присутні преосвященні єпископи – вікарії Симон і Полікарп, депутати сейму П. Певний, С. Тимошенко, С. Скрипник і М. Бура, член передсоборової комісії професор Кобрин, представники Товариства ім. П. Могилы. Під час зібрання прочитано низку доповідей та звітів. Доповідь про стан вивчення Закону Божого у початкових і середніх школах єпархії у 1934–1935 рр. на зібранні виголосив член консисторії, протоієрей А. Бриних [21, с. 125]. Його ім'я дослідниця зустрічала в різних матеріалах неодноразово, а конкретні факти про його діяльність лише у річнику "Церква і нарід".

У часописі друкувалися статті й кореспонденції, у яких детально розповідалося про наукову працю української еліти. Наприклад, публікації про археологічні знахідки Ю. Шумовського [22, с. 607]. Автор закликав докладати максимум зусиль для збереження археологічних пам'яток. Він зазначав: "аматор-археолог, священик, як і кожний інший інтелігент, що проживає навіть в далеких околицях Волині... може зробити велику прислугу науці, коли віднайшовши археологічну пам'ятку, він її опише, по можливості точніше, збере про неї всякі відомості серед населення місцевої околиці..." [22, с. 608]. Завдяки статті Ю. Шумовського у пресі звернено увагу громадськості на городища і поховання на території Волині, а також виокремлено питання про систематичне їх вивчення та збереження.

Потрібно зазначити, що важлива інформація про діяльність української еліти подавалась в окремих рубриках. Зокрема, "В пресі" здійснювався огляд публікацій тогочасної періодики, у якій знаходимо дані про працю національної еліти [23, с. 619]. Цікавою є рубрика "Нагороди". З неї почерпаємо інформацію: за яку саме діяльність було відзначено представників духовної еліти. Так, митрополит Діонісій 8 жовтня 1936 р. нагородив митрою настоятеля Мирогоцької парафії Дубенського повіту, протоієрея Федора Шумовського з нагоди 50-літнього ювілею служіння православної церкви [24, с. 711]. Федір Миколайович Шумовський – священик із шляхетного роду і священицької родини 55 літ відслужив на благо рідної Волині і був одночасно учителем, лікарем, громадським діячем, взірцевим батьком і вихователем як власної, так і парафіяльної сім'ї. Отримав усі священицькі нагороди, у тому числі й митру, а за громадську діяльність – орден св. Анни III ступеня. Його діти, розкидані по всьому світу, зуміли вижити на чужині і зробити свій внесок у розвиток духовності, історії, культури [8, с. 122].

Рубрика "Хроніка" коротко висвітлювала важливі події у житті Волині та світу. Наприклад, інформація про те, що староста Є. Скржинський відвідав духовну семінарію й Українську гімназію у м. Кременці [25, с. 844]. Відбувалось пропагування туризму на Волині – про це теж є інформування у хроніці подій [26, с. 845]. Звичайно, до цих подій була причетна національна еліта.

Отже, українська преса дає важливий емпіричний матеріал для дослідження розвитку та діяльності тогочасного еліти. Часопис "Церква і нарід" – це своєрідне та багатопланове історичне джерело не лише за змістом, але й за структурою опублікованого фактичного матеріалу. На сторінках періодичного видання фіксувалась діяльність еліти Волині. Насичені різноманітною історичною, релігійною, літературною інформацією численні замітки, статті, виписки з місцевої преси відображають діяльність провідної версти українців краю. Відповідно, до матеріалів двотижневика, можна простежити той факт, що українська еліта була освіченою, мала широкий кругозір, їй притаманні були такі риси, як патріотизм, справедливість, сподвижницька праця, вболівання за долю свого народу та збереження національної ідентичності. Відзначимо й те, що духовна і світська інтелігенція висунули гасло надання православної церкві національного характеру і необхідності наближення до народу, ширшого залучення мирян до управління церковними справами, поступового вивільнення від російського та польського асиміляційних впливів.

Однак, публікаціям часопису не вистачає чіткого відображення участі української інтелігенції в національно-визвольному русі на Волині міжвоєнного періоду, її праці в товариствах та організаціях. У них відсутній також аналіз динаміки процесу входження інтелігенції волинського регіону в український національний рух, що ускладнює науковий показ складових цього явища. Також складно за публікаціями прослідкувати соціальний склад української волинської еліти та її

політичні переконання. Варто зазначити, що ця стаття не висвітлює усіх аспектів досліджуваної проблеми.

Список використаних джерел

1. Животко А. Історія української преси / А. Животко. – Мюнхен, 1989. – 368 с.
2. Місило Є. Бібліографія української преси в Польщі (1918–1939) і Західно-Українській Народній республіці (1918–19) / Є. Місило. – Едмонтон, 1991. – 149 с.
3. Павлюк І. Хрестоматія української легальної преси Волині, Полісся, Холмщини та Підляшшя 1917–1939, 1941–1944 рр. / І. Павлюк, М. Мартинюк. – Луцьк : ПВД "Гвердиня", 2005. – 428 с.
4. На хвилі доби: Хрестоматія польської літературної періодики 20–30-х років ХХ ст. [Упорядкув., вступ. ст. та пер. із пол. С. І. Кравченко]. – Луцьк : РВВ "Вежа" Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2007. – 448 с.
5. Чернихівський Г. Кременеччина від давнини до сучасності / Г. Чернихівський. – Кременець, 1999. – 320 с.
6. Бородавко В. А. Періодичні видання Волинського воеводства у міжвоєнний період (1921–1939 рр.) / В. А. Бородавко // Науковий вісник Волинського державного університету ім. Лесі Українки. – Луцьк, 2000. – №3: Історичні науки. – С. 86–89.
7. Гатальська Н. Клуб "Рідна хата" у Володимирі-Волинському (за матеріалами газети "Українська нива" 1931, 1933–1935 рр.) / Н. Гатальська // Минуле і сучасне Волині: Олександр Цинкаловський і край: матеріали ІХ наукової історико-краєзнавчої міжнародної конференції. – Луцьк, 1998. – С. 99–100.
8. Скакальська І. Українська еліта Волині першої половини ХХ ст.: нариси життя та діяльності / І. Скакальська: Монографія. – Тернопіль: Астон, 2012. – 180 с.
9. Данилевич Л. Великодні піснопіння в часі Пасхи Трійці / Л. Данилевич // Церква і нарід. – Ч. 4. – 1936.
10. Тарнавський М. Релігія / М. Тарнавський // Церква і нарід. – Ч.3. – 1936.
11. Власовський І. Як на Україні 75 літ тому ховали Тараса Шевченка / І. Власовський // Церква і нарід. – Ч. 5. – 1936.
12. Митроф. прот. Наркис Юліанович Данилевич // Церква і нарід. – Ч.1-2. – 1936.
13. Прот. Мілій Рафальський // Церква і нарід. – Ч.4. – 1936.
14. Відзначення українця – митця, волиняка // Церква і нарід. – Ч.3. – 1936.
15. Пам'ятник бл.п. С. Петлюрі // Церква і нарід. – Ч. 1–2. – 1936.
16. Маслов Л. Дві церкви в селі Старі Кошари на Ковельщині / Л. Маслов // Церква і нарід. – Ч.5. – 1936.
17. Про допомогу духовенства переведенню збірки на викуп будинку Української гімназії в Луцьку // Церква і нарід. – Ч. 1–2. – 1936.
18. Громадяни // Церква і нарід. – ч.16. – 1936.
19. Українська бібліотека в Луцьку // Церква і нарід. – Ч. 1–2. – 1936.
20. Видання творів Т. Шевченка // Церква і нарід. – Ч. 1–2. – 1936.
21. Волинське Єпархіальне зібрання // Церква і нарід. – Ч. 4. – 1936.
22. Шумовський Ю. Археологічні пам'ятки Волині та спосіб збереження їх / Ю. Шумовський // Церква і нарід. – Ч.19. – 1936.
23. В пресі // Церква і нарід. – Ч. 19. – 1936.
24. Нагороди // Церква і нарід. – Ч.21. – 1936.
25. Хроніка // Церква і нарід. – Ч.24. – 1936.
26. Поширення на Волині туристики // Церква і нарід. – Ч.24. – 1936.

Ірина Скакальська

РОЛЬ УКРАИНСКОЙ ЭЛИТЫ В ЖИЗНИ ЗАПАДНОЙ ВОЛЫНИ (ПО МАТЕРИАЛАМ ИЗДАНИЯ "ЦЕРКОВЬ И НАРОД" 1936 Г.)

В исследовании проанализированы статьи двухнедельника "Церковь и народ", что выходил в печати у г. Кременец. Публикации в названном издании являются источником освещения деятельности и взглядов украинской элиты.

Ключевые слова: украинская элита, "Церковь и народ", Волинь, религиозно-общественная деятельность, церковь.

Irina Skakalska

ROLE OF UKRAINIAN ELITE IN THE LIFE VOLYN (BY EDITION "CHURCH AND NATION" IN 1936)

The study analyzed biweekly article "The Church and the people" coming out in Kremenets. Articles in the publication is a source for coverage of and views of the Ukrainian elite.

Key words: Ukrainian elite, "The Church and the people", Volyn, religious and social activities, church.